

SORSKÉRDÉSEK és a „SEGÉLYEZÉSI IPAR”

Beszélgetés Majoros Márta
szociálpszichológussal, narcológussal

SORSRONTÓ SZENVEDÉLYEK

A dohányzás, az alkohol, a kémiai szerek használata után a játékfüggőség következik a negatív népszerűségi sorban Magyarországon. Egyre gyakoribb nyerőgép használók az alsó tizenéves korosztály tagjai és az idősödő nők. A vizsgálatok arra is rámutattak, hogy a kisebb településeken már éppúgy problémát jelent, akár mint legális pénzszerzési (de gyakrabban inkább elvesztési) forma, mint a nagyvárosokban.

A szerencsjáték-függővé válás folyamata – főbb lépéseit tekintve – ugyanaz, mint a többi addikció esetében. A fiatal szocializációja szinte mindig a legkisebb ellenállás elvét követi. Gyorsan, munka nélkül, kis ráfordítással, sok pénzt akar szerezni. (Ez összhangban van azzal a felméréssel, amely szerint Magyarországon minden ötödik felnőtt úgy tartja, hogy csak szerencsejáték útján lehet – legálisan – nagy pénzhez jutni, és meggazdagodni.)

A baj akkor keletkezik, amikor a fiatal játékos rabbá válik, naponta többször érez kényszert a játékra, egyre emelkedő tétekkel. Ekkor már szó sincs könnyed kikapcsolódásról, az egész heti feszültség levezetéséről, szociális szórakozásról. Sőt, szorongásai inkább tartós frusztrációba csapnak át.

Megszakad a kapcsolata a korábbi társakkal, a külvilággal, egyedül a játék foglalkoztatja, bármi áron. Ebben a stádiumban folyamatosan hazudozik, meglopja barátait, és a családjából apránként elhordja a mozdítható értékeket. Mivel a fiatalok többségének kialakulatlan a pénzforgalommal – főleg a munkával – kapcsolatos képe, még könnyebben sodródhatnak.

Természetesen ezek a jellemzők kísérik az összes szenvedélybeteg szerepváltozását, mind a családban, mind az iskolában. Ezekre minden felnőttnek fokozottan figyelnie kellene.

Az Országgyűlés 2010. január 1-től, újabb Nemzeti Drogstratégia beindításáról határozott, a hangsúly a prevención és a szociális rekreációs szórakozáson lenne.

A 11-21 éves korúak direkt szocializációját – egy másik felmérés szerint – a magyar családokban átlagosan 7 (2007) percnyi ráfordítással „intézik el”, és

ebbe már beleszámít a napi számonkérés és az utasítások ideje is. Vagyis alig beszélhetünk kölcsönös egymásra figyelésről!

Sőt, a gyerekek hamar felismerik a szülők számítástechnikai járatlanságát és kioltják éberségüket azzal, hogy otthon, a saját szoba biztonságában házi feladatot végeznek, valójában akár ellenőrizhetetlen internetes játékokkal élnek vissza – az informatikában valóban meglévő – tudásbeli fölényükkel.

A fentiekből következik, hogy például a munkamániás szülők a gyerek viselkedészavarát már otthon beindíthatják. A felnőttek feszültségoldó, és hitük szerint, konfliktuskezelő (pó)t cselekvési mintáiról van itt szó, melyekre önmaguk szinte már fel sem figyelnek; rágyújtanak a gyerek jelenlétében, alkoholisálnak, káromkodnak, mindig valaki mást hibáztatnak a problémáikért, kudarcukért.

A serdülő korosztályra jellemző szélsőséges magatartás miatt egyébként is nehéz a játékfüggőség korai felismerése, mert nincsenek külső testi jelei. Később – a már kialakult – játékszenvedélyre utaló jelek nagyon hasonlóak a más módon, például a kémiai anyagok által kiváltott pszichés, magatartásbeli, vagy testi tünetekhez. A gyerek láthatóan nincs jól. Ingerlékeny, ok nélkül ideges, túlérzékeny, túlreagál apró dolgokat, feledékeny, hullámszik a teljesítménye, rendszeresen kimerült. Hirtelen megváltozik az érdeklődése, zárkózott a családban is, gyakori az iskolakerülés, a régi baráti kör elhanyagolása, új, is-

Folc Gabriella (8 éves, Komárom) rajza

meretlen „haverok” veszik körül, hirtelen súlyvesztést-súlygyarapodást produkál, a korábbi kedvelt időtöltéseket elhagyja, helyette céltalanul lézeng, nem kommunikál stb.

Mindannyian érezzük, hogy az említett jegyek nem tipikusan a játékfüggőség jegyei, a serdülők küszködésének problémáit jelzik. A lelki zavarok, a nagy fokú önsajnálati késztettség, a depresszióra való hajlandóságot indirekt formában fokozhatják. (Ebben az életkorban az öngyilkosságra való hajlam is sokkal nagyobb.)

SZEREPPZAVAROK – AHOGYAN
MAJOROS MÁRTA LÁTJA

– Gyermekvédelmi szempontból milyenek kéne lennie az egészséges családnak?

– A mai magyar családok többségében az apai, az anyai, nagyszülői stb. **szerepek kidolgozatlanok**, ez okozza a működési zavart.

Például a nagymamák, ha nála laknak a „gyerekek”, gyakorta uralkodnak a középgeneráción is, különösen, ha egyikük, vagy mindkettő, nem dolgoznak.

A szerepzavar még furcsább, amikor a felső tagozatos gyerek válik családfenntartóvá, de legalábbis jövedelemszerzővé valamilyen feketemunka révén. Elindul a deviancia-spirál a szerepek elcsúszása eredményeként. A családfenntartó látszólag a szülő, míg a megélhetés forrása: a pótlék, a segély, esetleg a gyerekmunka.

A patriarchális családnál még mindig az apa és a fivérek irányítása alatt áll a lánytestvér kiházásítása, ami egyben a rokonság szempontjából a felfelé irányuló társadalmi mobilitás, vagy a napi megélhetés egy eszköze is lehet.

– *Tekinthetjük ezt a jelenséget – a fiatal lány szemszögéből – a prostitúció egy puhább módjának?*

– A „jó nő” szerepébe kényszerített lányok a testükkel biztositják a család jövőjét. Persze, vannak közöttük olyanok, akik tudat alatt tiltakoznak e kényszer ellen, és például anorexiás-bulémiás tüneteket mutatnak.

A paraszti kultúrában még mindig él, hogy az asszony tűr, a szoknyájával takarja a mihaszna férj agresszivitását, alkoholizmusát.

– *A mai családnak mire lenne a legnagyobb szüksége?*

– Hát nem csak a többször kizárólagosan ajánlott Hellinger-féle család-fa állítás módszerére. Bár a módszer iránti óriási érdeklődés is mutatja, mekkora *szerepzavar* alakult ki.

...a fiatalok többségének
kialakulatlan
a pénzforgalommal
kapcsolatos képe...

Szociálpszichológusként érzem, mekkora teher nehezedik ma a családokra. Változni kell elsősorban a **kommunikáció** terén, például a média szította ellenséges, bizalmatlan légkörön.

Sajnos, a magyar családok zömében a televízió az egyedüli hírforrás. A család napi 4-5 órát ül a televízió előtt, közben indirekt üzenet nevelő céllal fiatalabb tagjainak az éppen aktuális műsor kapcsán. *Nincs nyílt kommunikációcsere* a családon belül, a generációk között. Nem képes a család a napi feszültségek feloldására, áterelési minták nyújtására.

– *Ráadásul hét percre rövidült le a szülő-gyerek közti kommunikáció mára, a folyton üzemelő tévé mezőjében.*

– Az ember alapvetően társas lény, ebben a családi környezetben nem tud a fiatal feloldódni, egyre inkább *bezárul a saját lelkivilágába*. Erre a folyamatra még jobban rásegített a számítógép társadalmi elterjedése, úgy 1991 óta.

Tovább gyorsította a folyamatot a tömeges vállalkozóvá válás, ami kommunikációban is újat hozott a társadalom tagjai számára. Gondoljunk a multilevel marketing hazai sikerére – egyértelműen egy kommunikációs hiátusba sikerült belépnie. Itt kapcsolatrendszert kell kiépíteni, embereket kell mozgatni, találkozni kell velük, tehát intenzíven kommunikálni kell, ha azt akarjuk, hogy a hálózatunk jól működjön.

– *Szemben az előbb említett kommunikációs tendenciákkal a multilevel módszer összehozta a vállalkozó szellemű embereket.*

– Valóban, de a társas-magányos embereket is. Az internet közösségi portáljainak széles körű elterjedése ugyancsak példa lehet a *társas kapcsolatok leépülésére*, mert nem mutatja meg igazán, ki is az illető valójában. Elvész a nyílt társas tér, a felhasználó kommunikációs falansztert épít maga köré. Például olyan gyerekek élnek ebben a térben „viszonyaikat”, akiknél a *határmegtartás képessége* csírájában sincs jelen.

– *Még mire lenne szüksége a mai családoknak?*

– Bizonytalan a munkaerő-piac. A tartósan alacsonyra nyomott bér az önreprodukcióhoz is kevés. Létrejött ugyan a szociális szervezetek és intézmények rendszere, elsődlegesen mentálhigiénés céllal, de a tapasztalat szerint visszafele sült el a segítség.

A gond abban van, hogy segítő beszélgetések, *mentálhigiénés gyógyító eljárások helyett* ezek a kis létszámú intézmények differenciálni kénytelenek, például a természetbeni juttatásokban a hozzájuk forduló nagy számú

...az elitiskolákban is
nagy szükség lenne
mentálhigiénés
beszélgetésekre...

szegény között. A tényleges szakmai cél és minden más háttérbe szorul.

– *Krumpli osztásáról, korlátozott számú cirkuszejgyről és a gyerekek nyári táborozásáról kellett döntenie a családgondozónak. Hálátlan szerep...*

Állandó problémát jelent az ügyek megoldásában a családgondozók jelentős fluktuációja. Ebben az új intézményrendszerben több, komoly élettapasztalattal bíró, munkatársra is szükség lenne.

– A szociális szférában nagy a frusztráció veszélye, kicsi és kevés a sikerélmény lehetősége, sokan továbbtanulnak, helyettesíteni kell, ugyanakkor ez a munka erősen *személyhez kötött*, nem lehet könnyen átadni-átvállalni a családi ügyeket.

A családok támogatásában sokkal több terápiára lenne szükség, alig van intézmény, ahol ezt vállalják. Normatív alapon *finanszírozni kéne a családterápiát*, nevelési tanácsadókban, családsegítő szolgálatoknál, egyházi vagy egyéb szociális szervezetekben.

Minden ilyen szolgáltatás befejeztével *záró véleményt* kellene kapjon a kliens, mely egyben számlaként is működhetne. Ezzel az intézmény felelősséget vállalna az elvégzett terápiáért, s lenne útmutató a további mentálhigénés munkához. Ma a sokféleképpen megfogalmazott vizsgálati jelentések félreérthetők, ez pedig a szakmára nézve demoralizáló. Mit várhat el a család ebben az átláthatatlan helyzetben? A gyermekvédelemben még több mentálhigénés végzettséggel is rendelkező közalkalmazott-ra lenne szükség.

– *Továbbá szemléletváltoztatásra egyes iskolákban, ahol a gyermekvédelmi felelőst csupán adatok begyűjtésével, feldolgozásával, segélyek intézésével bízák meg a tényleges gyermekvédelmi prevenció végzése helyett.*

Májusban a nem kívánt tanulók eltávolítására „használják” őket. Az iskolák egy része nem óhajt a több energiát követelő, nehezebb pedagógiai munkát igénylő problémás, magatartási zavarral küzdő gyerekekkel foglalkozni.

Az iskolák arra törekednek, hogy már a bemenetkor kiszűrjék a később külön felkészülést igénylő „speciális gyereket”. Inkább nem töltik fel az osztályok létszámát, így rekesztik ki a valamiben mindig tehetséges, negatív hozzáállásúnak látszó tanulókat.

Az úgynevezett elitiskolákban is nagy szükség lenne mentálhigénés beszélgetésekre és programokra preventív céllal. Hiába hangoztatják: náluk alig vannak „ügyek”. A gazdag családokból érkező, kiemelkedő képességű gyerekek között legalább annyi az erkölcsében elhanyagolt, csak éppen másféle értelemben, mint másutt. Általában a realitástudatukkal és a szociális-érzelmi fejlődésükkel van a baj. Meg azzal, hogy a diákra odafigyelő nevelési-oktatási gyakorlat még nem általános, ezért ilyen sok a hátrító-elutasító, tehát a viselkedészavaros gyerek.

Tapasztaltam, hogy az intézményi vezetés gyakran a gyermekvédelemre adható fél státusz óraszámát saját céljaira, vagy más kolléga befolyásolására hasz-

nálja fel. A gyermekvédelmi felelős a meghagyott négy-öt, esetleg heti egy (!) órában próbál a hatalmas feladatnak eleget tenni. Pedig mindannyian tudjuk, hogy a problémákat ott helyben, ahol keletkeztek, vagyis az intézményben kellene megoldani. Lehetőleg minél előbb, mert sokszor az nem halasztható egy külső ember ügyfélfogadási idejére. A gyermek érdeke ezt kívánja.

– A szociális szférának az életsorsok megoldására kell fókuszálnia, a segélyezési ipar működtetése helyett. A visszaminősített normatív támogatások rendszerét meg kell szüntetni.

– *Miben mások véleményed szerint a mai gyerekek?*

– A mai oktatási rendszer számára az ideális gyerek az, aki simulékony, konfliktusmentes, kreatív, kezdeményező, aktív, a közösségben könnyen megtalálja a helyét. A mai iskola – szociokulturális csatornaként – szűk kereteket nyújt, nem felel meg a személyiség fejlesztés normális elvárásainak sem. Például azzal, hogy nem ad a diáknak elég lehetőséget a szóbeli kifejtésre. Egészen konkrétan: nem felelnek, nem beszélgetik őket. Kevés a közösségnek szervezett iskolán kívüli program is: színházlátogatás, kirándulás, művészeti lehetőség.

A gyermekvédelemben bevett a „levelező” gyakorlat. A szocializációs problémákat nem mindig a megfelelő helyre, az illetékes személyhez irányítják. A különböző szakemberek nem kapnak visszajelzést egymástól: hol tart az ügy? Hova érdemes még fordulni? A segítő szakmák közt nincs egyfajta *diszpécser*szolgálat.

A vágyott dolog: a problémamentes serdülés. Ilyen ne is legyen, mert akkor a gyerek személyiségfejlődésével lehet baj!

A felső tagozaton elkezdődik a pszichoszexuális érés és a nyílt lázadás. Mikroszinten gyakorolják a társadalmi beilleszkedést, a nemi szerepeket. Ha valakinél nem így megy, saját magához képest nem él át változást, akkor később nagy valószínűséggel társadalmon kívülnek éli majd meg. Nem kíván beilleszkedni. Ez az út vezethet a deviancia-spirálhoz.

– *Hogyan előzhető meg a folyamat?*

– Odafigyelő, folyamatos kontrollt gyakorló családi körre lenne szüksége a fiatal nemzedékeknek. Ugyanakkor nagyobb teret kéne engedni nekik önmaguk kipróbálására, a korosztályos barátságok kiépítésére, gyakorlására. Vegyék észre a gyerekeink, hogy nem vagyunk mindig unalmasak, legfeljebb mások a problémáink. Értük, miattuk is. Végezetül pozitívumként hadd említsem meg, még nem halt ki a szociális érzékenység teljesen a társadalom tagjai között.

Lejegyezte: Markovits Judit